

dat Knap een interessant boek heeft geschreven over een bij tijd en wijle vrij technisch onderwerp, op een zodanige manier dat het ook voor leken begrijpelijk is.

Dick Engelen

J. W. M. Schuiten, *De geschiedenis van de ordedienst. Mythe en werkelijkheid van een verzetsorganisatie* (Dissertatie Leiden 1998; Den Haag: Sdu uitgevers, 1998, 429 blz., f49,90, ISBN 90 12 08633 7).

Over de ware aard van de verzetsorganisatie de ordedienst (OD) zijn verschillende opvattingen in omloop. Met zijn proefschrift heeft de auteur beoogd het ontstaan van deze opvattingen te ontrafelen en deze aan de werkelijkheid te toetsen. Dat juist Schuiten, een oud-militair en historicus die jarenlang als docent aan de Koninklijke militaire academie te Breda verbonden is geweest, een geschiedenis van de OD heeft geschreven, komt in eerste instantie niet als een verrassing. De oud-leden zien de OD toch als een organisatie die na de capitulatie van het Nederlandse leger in mei 1940 door en uit dat leger is gevormd en via de activiteiten tijdens de bezetting de basis heeft gelegd voor het nieuwe na-oorlogse leger. Schuiten laat van dit beeld weinig over en kon dan ook boze reacties incasseren van de kant van de oud-OD-ers. Toch hebben zij meer reden om Schuiten dankbaar te zijn dan zij misschien zelf denken, want ook het alternatieve beeld vindt bij Schuiten geen genade. In het spoor van de sociaal-democratische voorman J. J. Vorrink, de Parlementaire enquêtecommissie regeringsbeleid 1940-1945 en L. de Jong is het immers gebruik de OD af te schilderen als een gevaarlijke rechtse organisatie die er sinds 1942 op uit was de baas te spelen over de andere verzetsorganisaties, om zo aan het einde van de bezetting de vrije hand te hebben voor het vestigen van een autoritair bewind.

Wat is hier mythe en wat is hier werkelijkheid? Schuiten benadert deze brisante materie omzichtig. Na een summier overzicht van het verzet in Frankrijk, België en Noorwegen, wijdt hij een hoofdstuk aan de gevolgen van de capitulatie voor het Nederlandse leger. Daarna beschrijft Schuiten in drie chronologische hoofdstukken de geschiedenis van de OD, om vervolgens een aantal thema's aan te snijden: de Duitse militaire rechtspraak over gevangenen genomen OD-ers en de relaties tussen de OD en achtereenvolgens de regering in Londen, de andere verzetsorganisaties en het Militair Gezag. Het boek sluit af met de activiteiten van een aantal OD-groepen beneden de grote rivieren tijdens de bevrijding en met de beeldvorming van de OD in de na-oorlogse geschiedschrijving.

Uit deze beschrijving rijst Schultens eigen beeld van de OD op, waarbij helaas dient te worden opgemerkt dat de lezer, als gevolg van de niet altijd even heldere inrichting van het betoog, nogal wat moeite moet doen dit scherp op het netvlies te krijgen. De OD blijkt een door representanten van de burgerlijke middenklasse geleide organisatie te zijn geweest. Dat deze desondanks zo'n militaire en strak geleide indruk maakte, is goeddeels het werk geweest van jonkheer P. J. Six, een reserve-officier van de cavalerie. Hij zou vanaf mei 1942 de OD opnieuw opzetten, gebruikmakend van zijn wijdvertakte maatschappelijke netwerk, zijn financiële onafhankelijkheid en zijn buitengewone organisatietalent. Doel van de OD was en bleef bij het vertrek van de Duitsers tijdens een mogelijk gezagsvacuüm de orde en rust te handhaven, in afwachting van de terugkeer uit Londen van de wettige overheid. Het imago van de OD als een stel rechtse rakkers met neigingen tot een staatsgreep is deels afkomstig van Vorrink en zijn omgeving, die tijdens en na de oorlog een ware hetze tegen Six en de zijnen hebben ontketend, maar is voor een ander deel ook door de OD in de hand gewerkt. Zo heeft Six zelf de mythe in stand gehouden dat jonkheer W. Röell, een uitgesproken anti-democratische generaal, de oprichter van de OD is geweest en dat er een driemanschap klaar stond om bij de

bevrijding als voorlopig bewind de macht in handen te nemen. En dankzij de organisatorische kracht van de OD slaagde Six erin de andere verzetsorganisaties af te troeven in de contacten met de regering te Londen, met de binnenlandse strijdkrachten en met het militair gezag. Voor Six waren dit middelen om zijn organisatie te legitimeren en in stand te houden tot het uur van de algehele bevrijding. Vorrink en al die verzetsstrijders die leefden in het perspectief van politieke en maatschappelijke vernieuwing na de oorlog, projecteerden hun eigen toekomstgerichte blik op het doen en laten van de OD en konden de machinaties van Six slechts zien als de snode voorbereidingen voor een rechtse coup. In zijn onvermogen daar oog voor te hebben — ook na de oorlog — toonde Six zich een naïef man met een beperkt begrip voor de politieke repercussies van zijn optreden.

Schultens reconstructie van de OD mist het samenzweerderige van de traditionele beeldvorming, verwijst een aantal gebruikelijke oordelen over de OD naar het rijk der fabelen en biedt een nuchter en realistisch alternatief. Als zodanig is zij een verrijking van de historiografie over het verzet. Schuiten biedt daarmee ook een goed vertrekpunt voor onderzoek dat hij heeft laten liggen. *De geschiedenis van de ordedienst* is voornamelijk een studie naar de top van de OD. De gang van zaken in de gewesten en districten blijft gedeeltelijk onbesproken. Onduidelijk blijft daardoor waaruit de werkzaamheden van de OD op lokaal niveau bestonden. Zelfs naar de omvang van de OD blijven we gissen. Schuiten verontschuldigt zich door erop te wijzen dat de OD op plaatselijk niveau vaak gedeeltelijk overlapt met andere verzetsgroepen. Maar daarmee scheidt hij eerder verwarring dan duidelijkheid, omdat zo één van de hoofdvragen rond de OD, namelijk of deze eigenlijk wel een verzetsorganisatie mag worden genoemd of alleen maar goed georganiseerd de bevrijding afwachtte, geheel in de lucht blijft hangen. Ook om een andere reden roept de 'onderkant' van de OD vragen op. Schuiten vermeldt terloops dat de OD zijn leden onder andere recruteerde uit de bijzondere vrijwillige landstorm en uit de Amsterdamse burgerwacht. Dit waren organisaties ontstaan als reactie op Troelstra's mislukte revolutie van november 1918. Voor hen waren rust en orde tijdens een overgang van oorlog naar vrede geen neutrale, maar politiek-ideologisch geladen begrippen. Het was de overtuigingskracht van zijn studie ten goede gekomen als Schuiten ook de invloed had onderzocht van de samenstelling van de OD op de beelden die van deze organisatie zijn blijven hangen. Het weinig functionele overzicht van het verzet in het buitenland had ik daar wel voor willen inleveren.

H. Amersfoort

J. A. Vanderwal Taylor, *A family occupation. Children of the war and the memory of World War II in Dutch literature of the 1980s* (Amsterdam: Amsterdam university press, 1997, viii + 211 biz., f82,50, ISBN 90 5356 221 4 (gebonden), f52,-, ISBN 90 5356 236 2 (paperback)).

Hoewel de werken van Presser (*Ondergang*) en De Jong (*Het Koninkrijk*) in honderdduizenden exemplaren verkocht zijn, zou de fictie met betrekking tot de Tweede Wereldoorlog een langer leven kunnen hebben. Dat is natuurlijk niet nieuw, kijk naar Tolstoy's *Oorlog en vrede*, en het is daarom niet te verwonderen dat ook deze fictie geanalyseerd wordt.

Professor Taylor, die 'Dutch and German language literature and culture' doceert aan de Universiteit van Wisconsin, heeft zo'n analyse gemaakt. In krap 200 bladzijden onderzoekt zij een aantal literaire (en niet-literaire) oorlogsboeken die in de jaren tachtig zijn geschreven. *De aanslag* van Harry Mulisch, *De glazen brug* van Marga Minco en *Voor een verloren soldaat* van Rudi van Dantzig ziet zij als voorbeelden van omgaan met het verleden. Taylor stelt dat het geen simplistische voorbeelden zijn, maar dat zij laten zien dat kennis van het verleden nog